

**MÜTEKABİLİYET İLKESİNİN SOSYAL SERMAYENİN
VERİMLİLİĞİNE ETKİSİ ÜZERİNE BİR TARTIŞMA**

**A DISCUSSIN OVER RECIPROCITY PRINCIPLE'S AFFECT
ON SOCIAL CAPITAL'S PROLIFICACY**

*Mustafa Latif EMEK**

Özet:

Bu çalışma ile toplumun her açıdan gelişimi için zaruri olan sosyal sermaye ve karşılıklı ilişkilerde ilişkiler ağını düzenleyerek belirli bir form haline getiren mütekabiliyet kavramlarının birbirleri üzerindeki etkilerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında öncelikle sosyal ağlar olarak da ifade edebileceğimiz sosyal sermaye olgusu gerek ortaya çıkışı gerekse de kaynakları bakımından irdelenmiş, sonrasında da mütekabiliyet kavramı birçok açıdan ele alınarak farklı disiplinlerle ilişkileri üzerinde durulmuştur. Son bölümde mütekabiliyet ilkesi ile sosyal sermaye kavramı arasındaki ilişki ve mütekabiliyet ilkesinin sosyal sermayenin verimliliği üzerine etkileri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mütekabiliyet, Sosyal Sermaye, Sosyal İlişkiler.

Abstract:

In this study two concepts, social capital and reciprocity principles, have been introduced and their reciprocal relationship and affects also been discussed. Social Capital, an indispensable notion for the development of society from all aspects has a close relationship with reciprocity principle which regulates and forms relationship webs. In this study we firstly examined both from emergence point and sources of social capital concept which can also be entitled as social webs. Afterwards reciprocity principle's relationships with varied diciplines has been dialed. Finally, by indicating the relationship between reciprocity principle and social capital, reciprocity principle's affects on social capital's prolificacy has been discussed.

Key words: Reciprocity, Social Capital, Social Relationship.

* Doktora Öğrencisi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme ABD - Gaziantep mlatif.emek@std.hku.edu.tr

GİRİŞ

18. yüzyılda İngiltere’de başlayan sanayileşme hareketiyle kırsal alanlardan şehirlere doğru yaşanan göç hareketinin neticesinde şehirlerin nüfusunun önemli ölçüde artmasıyla beraber sosyal ilişkilerin yönü ve içeriği de değişikliğe uğramıştır. Ekonomik gelişmeyle beraber yoğun çalışma hayatı insanları eskisine göre çok daha fazla bireyselciliğe itmiştir. Ekonomi biliminin üretim faktörleri olarak sıraladığı sermaye, girişim, toprak ve emek faktörlerini göz önüne aldığımızda emek faktörünü beşeri sermaye olarak nitelerken, bu faktör tek başına sosyal sermaye kavramını tanımlamakta yetersiz kalmaktadır. İkinci bölümde üzerinde ayrıntılı olarak duracağımız sosyal sermaye kavramı söz konusu toplumun her açıdan gelişimi için büyük öneme sahipken yapı taşı bireylerin oluşturduğu sosyal yapılar da sosyal sermaye kavramının ortaya çıkmasında son derecede etkilidir.

Bilindiği üzere sosyal ilişkilerde kırsalda fedakârlık yoğunluklu bir işleyiş söz konusu iken şehirleşmeyle beraber fedakârlık kavramı yerini yavaş yavaş mütekabiliyet kavramına bırakmıştır. Özellikle son yüzyıldaki ekonomik, siyasi ve sosyal değişiklikleri incelediğimizde ilişkilerde mütekabiliyet esasının dikkate alındığı yapılarda karşılıklı ilişkilerin daha düzenli, sınırlarının daha belirgin şekilde çizilmiş olduğu gerçeği ile karşılaşırız. İlişkilerin daha formal, yetki ve sorumlukların daha belirgin bir biçimde ortaya konulduğu batı toplumlarından doğu toplumlarına doğru geldiğinde mütekabiliyet kavramının fonksiyonunun azaldığı, daha çok hatır ilişkilerinin devreye girdiği bir yapıyla karşılaşırız. Bu durum haliyle sosyal sermayenin verimliliğini de önemli ölçüde etkilemektedir.

Bu çalışma ile toplumun her açıdan gelişimi için zaruri olan sosyal sermaye ve karşılıklı ilişkilerde ilişkiler ağını düzenleyerek belirli bir form haline getiren mütekabiliyet kavramlarının birbirleri üzerindeki etkilerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında öncelikle sosyal sermaye olgusu gerek ortaya çıkışı gerekse de kaynakları bakımından irdelenmiş, sonrasında da mütekabiliyet kavramı bir çok açıdan ele alınarak farklı disiplinlerle ilişkileri üzerinde durulduktan sonra mütekabiliyetle sosyal sermaye kavramı ilişkilendirilerek mütekabiliyet esasının sosyal sermayenin verimliliği üzerine etkileri tartışılmıştır.

1. SOSYAL SERMAYE

Sosyal sermaye kavramı, yirminci yüzyılın ortalarına doğru sosyal bilimler literatürüne girmesine rağmen, asıl yoğun tartışma zeminini 1960'lardan sonra bulmuştur (Yaracı, 2011, s. 126). Aslında bu kavram içinde bir çok unsuru barındıran çok geniş bir olgudur. Avcılıktan tarıma geçen insanoğlu ekonomik ve sosyal gelişim sürecini sanayileşmeyle beraber devam ettirmiştir. Bu gelişim sürecinde klasik iktisat literatürünün üretim faktörleri olan toprak, sermaye, girişim ve işgücü yerlerini korumakla

beraber içerikleri birçok açıdan değişmiş ve gelişmiştir. Söz konusu üretim faktörleri, teknolojinin de etkisiyle her ne kadar iç çeşitliliğe uğrayıp gelişse de bunlardan işgücünü temsil eden insan, sosyal bir varlık olma özelliği itibariyle, ikamesiz olarak önemini aynı şiddette sürdürmeye devam etmiştir.

İnsan faktörünün en önemli unsur olduğu üretim süreci elbette birden fazla insanın rol aldığı irili ufaklı çeşitli gruplarla gerçekleştirilebilmektedir. İşte bu noktada, yani birden fazla insanın rol aldığı yapılarda insanlar arası ilişkiler de önemli bir yere sahiptir.

1.1. Sosyal Sermaye Nedir?

İnsanlar doğaları gereği, en temel dürtüleri ve içgüdüleri ile onları topluluklar olarak bir arada tutan ahlak kuralları oluşturmaya iten sosyal varlıklardır (Aydemir ve Tecim, 2012, s. 45). İnsanlar çalışma hayatında hep birbirleriyle ilişki içerisindeyler. İçerisinde buldukları ilişkiler ağı onların eğitim düzeyleri ve meslekleri gibi demografik özelliklerine göre şekillenir. Bu ilişkiler ağı sosyal, kültürel ve ekonomik sebeplerle göre gerçekleştirilen farklı gayretler manzumesidir. 1960'larda Theodore Schultz ve hemen akabinde Becker *beşeri sermaye* kavramını, ekonomi disiplini referans alarak, herhangi bir üretim faktörü gibi değerlendirmek suretiyle literatüre kazandırmışlardır (Yarcı, 2011, s. 127). Özellikle insanoğlunun ekonomik alandaki gayretlerini ifade eden beşeri sermaye kavramı sosyal sermaye kavramına göre daha dar kapsamlıdır. Sosyal sermaye kavramı işgücünün yanı sıra bir çok unsuru daha içermesi sebebiyle tanım itibariyle aslında beşeri sermayeyi de içine alan çok daha geniş bir olgudur.

Sosyal sermaye alanında çalışmalarıyla meşhur olan Coleman, Bourdieu ve Putnam 1980'li yıllardan itibaren literatüre yaptıkları katkılarla bu alanda çalışan araştırmacılar için de adeta rehberlik vazifesi yapmışlardır. Günümüzde bir çok araştırmacı ve bilim adamı sosyal sermayenin tanımını farklı şekillerde yapmış olsalar da mana itibariyle aslında hep aynı şeyi işaret ederler. Coleman sosyal sermaye tartışmalarına katkısını disiplinler arası bir bakış açısı ile geliştirir (Yarcı, 2011, s. 128). O, sosyal sermayeyi aile ve sosyal ilişkiler esasına dayandırarak ele alırken, üretkenlik fonksiyonu üzerine yoğunlaşır. Putnam açısından ise sosyal sermaye teorisinin ana fikri, en açık ve öz olarak “sosyal ağların değerli olduğu” tezi üzerinden inşa edilir (Aydemir ve Tecim, 2012, s. 46). Sermayeyi ekonomik, sosyal ve kültürel olarak üçe ayıran Bourdieu da sosyal sermaye kavramını kendince tanımlayarak literatüre önemli katkı sağlamıştır. Ona göre sosyal sermaye kısaca bir “gruba aidiyetin unsurlarıdır” diyebiliriz. Bu aidiyet bireyin bazen bir ailenin üyesi olarak karşımıza çıkarken bazen de bir sivil toplum örgütü ya da bir işyerinin bir parçası olarak karşımıza çıkabilir.

Aslında sosyal sermayeyi bir ilişkiler bütünü olarak ele alabiliriz. Şöyle ki insan içerisinde yaşadığı sosyal grupla çeşitli şekillerde ilişki

içerisindedir. İnsanın aile çevresinden başlayarak, iş arkadaşları, üyesi olduğu kulüp ve dernekler gibi tüm sosyal örgütler onun ilişkiler ağının bir parçasıdır. Yaşadığı sürece sürekli olarak bu ilişkiler silsilesi ile etkileşim içerisindedir. Sosyal sermayenin kaynağını da oluşturan bu çevreler aslında birey açısından bir bütün olarak sosyal sermayeyi de temsil eder. Ekonomik açıdan sosyal sermaye, kişi ve kurumlar arası güvene dayalı ilişkilerin, ekonomik etkinliğe ve üretime yansımaları şeklinde kabul edilmektedir (Karagül ve Masca, 2005, s. 37). Kapsamı itibarıyla sosyal sermayeyi tek bir cümle ile tanımlamak son derece zordur.

Bu bakımdan ele alındığında sosyal sermayeyi farklı disiplinlerle ele alarak o disiplinlerin esasına uygun tanımlar geliştirmek daha doğru olacaktır. Farklı açılardan bakıldığı farklı cümlelerle yapılan sosyal sermaye tanımlarından yola çıkarak sosyal sermayeyi genel olarak bireyden başlamak suretiyle aile, sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları ve özel sektöre ait iş yerleri, cemaatler ile siyasi partiler de dahil olmak üzere insanın hayatı içerisinde yer alan ve gerek ekonomik gerekse de sosyal, kültürel veya sanatsal alanlarda katma değer üreten birimlerden oluşan yapılar olarak tanımlayabiliriz. Yani sosyal sermaye kısaca, bireyin çevresi ile oluşturduğu sosyal ağlar bütünüdür.

1.2. Sosyal Sermayenin Kaynakları

Toplumsal yapı için sosyal sermayenin dayandığı kaynaklar iki ya da daha fazla kişiden oluşan gruplarla başlayıp kamu kurumlarına kadar giden bir dizi çevreyi kapsamaktadır. Beşeri sermayenin başlangıç noktası olan aile aynı zaman da sosyal sermayenin de oluşumunun başladığı kan bağı ile bireylerin bir birine bağlı olduğu toplumun en önemli yapı taşıdır. Aile, değerler ve sosyal sermaye bağlantısına değinen bir örnek olarak çocukların kendilerini aileleriyle özdeş görmeleri, onların takdirini kazanma çabası önemli bir değer olarak tespit edilmektedir (Aydemir ve Tecim, 2012). Ailenin yanı sıra belirli bir misyonu gerçekleştirmek için kurulmuş olan dernek ve vakıflar, yönetime talip olan siyasi partiler, özel ve kamuya ait işyerleri ile inanç eksenli gruplar da sosyal sermayenin kaynaklarını oluşturmaktadır.

2. MÜTEKABİLİYET

İnsanlar Konfüçyüs'ten tüm insanlık için ilişkilerde reçete olabilecek bir şey söylemesini istemişler. Konfüçyüs bir süre düşündükten sonra "mütekabiliyet" demiş. İnsanoğlu var olduğu günden beri birbirleriyle olan ilişkilerinin temelinde hep ihtiyaç olgusu yer almıştır. Duygusal ihtiyaçlardan ekonomik ihtiyaçlara kadar sayılabilecek onlarca ihtiyaç çeşidi insanların bir birleriyle kurdukları gerek birey gerekse de grup seviyesinde gerçekleştirdikleri ilişkiler ve işbirlikleri ile tatmin edile gelmiştir. Şüphesiz

bu ilişkiler ve işbirlikleri sürdürülebilirliklerini ancak karşılıklı sorumlulukların ifa edilmesi şeklinde devam ettirebilirler.

Kurumsal ya da bireysel boyuttaki tüm ilişkilerde tarafların sorumluluklarını karşılıklı ifa etmeleri aslında mütekabiliyet kavramını karşımıza çıkarmaktadır. Mütekabiliyet bizim kültürümüzde de geçmişten beri geniş yer tutmaktadır. İlişkilerde mütekabiliyetin önemini vurgulayan “ne ekersen onu biçersen”, “iyilik yapan iyilik bulur” gibi onlarca ata sözü kültür ve edebiyatımızda köklü şekilde yer etmişlerdir. Hayatta hak ettiğimiz şeyler tamamen geçmişte neler yaptığımıza bağlıdır (Rachels, 1997, s. 176). Aslında mütekabiliyet ile anlatılmak istenen kısaca bir insanın nasıl muamele görmek istiyorsa o şekilde muamele etmesidir.

Mütekabiliyet üzerine farklı araştırmacılar tarafından yapılan birçok tanımın odak noktasında karşılıklı sorumlulukların ifa edilmesi teması işlenmektedir. Becker mütekabiliyeti, yaptıklarımız karşılığında bize geri dönen iyilikler ya da kötülükler şeklinde tanımlamaktadır (Lawrance, 2005, s. 18). Ona göre insanın geçmişte yaptığı şeyler ileride aynı şekilde kendine dönecektir. David Schimidtz ise birinden bir iyilik gördüğümüzde en azından aynı şekilde mukabelede bulunmamız gerektiğini ifade etmektedir (Schimidtz, 2005, s. 452). Mütekabiliyet her iki tarafından karşılıklı edimlerine dayanmaktadır. Mütekabiliyet kavramını salt bir zamanlar yaptığımız iyi şeylerin borcunun bize geri ödenmesi olarak algılamamak gerekmektedir. Mütekabiliyet sanatı kısmen yapılan bir iyiliği zarif bir şekilde teyit etmektir (Schimidtz, 2010, s. 111).

Mütekabiliyette denge unsuru son derece önemlidir. Genellikle bize yapılan bir iyiliğe eşit nispette karşılık verme eğilimindeyizdir. Yani bir iyilikle karşılaştığımızda buna mukabelemiz genellikle benzer değerde olmaktadır. Bilindiği üzere karşılıklı ilişkilerde taraflar bir birlerine karşı olumsuz tavırlar da geliştirebilirler. Fakat, mütekabiliyet ilkesinin olumsuz davranışlardan çok olumlu davranışları teşvik edici bir özelliği vardır (Keysar, Converse, Wang & Epley, 2008, s. 1280).

Mütekabiliyeti yalnızca kişiler arası ilişkilerde uyulması gereken bir sosyal norm olarak algılamamız da gerekmektedir. Mütekabiliyet bazen kişiler arası ilişkilerde kendini gösterirken; bazen de devlet tüzel kişiliğinin uluslararası platformlarda tesis ettiği ilişkiler kapsamında uyulması gereken bir ilke olarak karşımıza çıkar. İlişkilerdeki hayati fonksiyonu sebebiyle mütekabiliyetin birçok çeşidinin olmasının yanı sıra bir çok disiplinle de yakın ilişkisi vardır.

2.1. Mütekabiliyet ve Adalet

Adalet, hayatın hemen her alanına girmiş önemli ve çok geniş bir kavramdır. Adalet kavramı uzun yıllar boyunca felsefe disiplini içerisinde incelenmiş, ancak 19. yüzyıldan itibaren başta hukuk ve sosyoloji olmak

üzere siyaset bilimiyle ilişkili olan birçok sosyal bilimin uğraşı alanı içinde yer almaya başlamıştır (Topakkaya, 2008, s. 28). Bu kavramı, genişliği ve birçok bilimle olan ilişkisi sebebiyle aslında tek bir cümle ile tanımlamak çok zordur.

Adaleti, kabaca benzer durumlar karşısında benzer muamelede bulunmak şeklinde tanımlayabiliriz (Schmidtz, 2010, s. 21). Bu tanımdan yola çıkarak adaletin, birden fazla tarafın söz konusu olduğu durumlarda uyulması ve uygulanması gereken bir norm olduğunu söyleyebiliriz. Şöyle ki, bir işyerinde aynı şartlarda aynı işi yapan ve verimliliği aynı olan iki kişiye aynı ücret ve sosyal güvenlik politikasının uygulanması çalışanların iş yeri yönetici hakkında sahip oldukları adalet algısını güçlendirir.

Ancak ne var ki benzer durumlar karşısında benzer şekilde muamelede bulunmak adaletin tamamıdır diyemeyiz (Schmidtz, 2010, s. 21). Çünkü bu noktada adaletin uygulayıcısının ötesinde, bu uygulamaya maruz kalanların da söz konusu durumu algılama biçimleri de önem kazanmaktadır. O halde adaletin algılanma biçiminin de bu kavramın tanımı için önemli olduğunu söyleyebiliriz. Adaletin kavramının tam olarak anlaşılabilmesi için aslında adaletsizlik kavramı üzerinde de durulması gerekir.

Adaleti, insanlara hak ettiklerini vermektir şeklinde tanımlayabiliriz (Schmidtz, 2010, s. 21). Fakat siz insanlara hak ettiklerini verseniz bile karşı taraf hak ettiğinden daha azını aldığını düşünüyorsa bu noktada karşımıza adaletsizlik olgusu çıkar. Adalet iki taraf arasındaki edimlerin algılanma biçimiyle doğrudan doğruya ilişkilidir. Taraflardan birinde bu konuda olumsuz bir algılamanın ortaya çıkması, o tarafta diğer tarafa karşı bir çeşit reaksiyonun gelişmesini tetikleyebilir. Ülkemizde geçmişte yaşanan kan davaları adaletin algılanma biçimine gösterilebilecek örneklerden biridir. Mahkeme tarafından katile verilen hapis cezasını adil bulmayıp, katilin bir yakının öldürülmesi şeklinde ortaya çıkan reaksiyonun altında yatan temel sebep adaletsizlik algısıdır. Bu mecradan bakıldığında adaleti karşı tarafta adaletsizlik algısının oluşmasını engelleyici şekilde muamele etmek şeklinde de tanımlayabiliriz (Yücel, 1969, s. 835).

Adaletsizlik algısını engelleyerek ya da oluşmasına imkan vermemek suretiyle adaletin sağlanması karşılıklı ilişkilerin uyum içerisinde devam etmesini sağlayan önemli bir davranış modelidir. Önceki bölümde de ifade ettiğimiz gibi ilişkilerde mütekabiliyetin ölçüsünü, genellikle bize yapılan muameleye eşdeğer bir şekilde karşılık vermek suretiyle belirleme eğilimindeyizdir. Aslında bizim bu şekilde karşılık verme eğilimimiz sosyal bir zorunluluktur. Mütekabiliyetlik ilişkisinde sosyal zorunluluk durumu, güç ve güven arasındaki hassas bir dengeyi işaret etmektedir (Weber & Göbel, 2006, s. 324) . Bu hassas denge gözetilerek adalet prensibinin sınırları içerisinde mütekabiliyet ilişkisinin tesis edilmesi taraflar açısından memnuniyet verici olacaktır. Burada özellikle vurgulanması gereken şey

tarafların mütekabiliyet ilişkilerinde mutlak adaleti sağlamaları zaten mümkün değildir. Ancak gerek adalet kavramı gerekse de mütekabiliyet olgusunun temel dayanağının, benzer bir davranışa benzer bir şekilde karşılık verilmesi olduğu prensibinin göz önünde bulundurulması, her iki taraf için de uyulması gereken temel hareket noktası olmalıdır.

2.2. Mütekabiliyet ve Eşitlik

Eşitlik tarih boyunca filozoflarca üzerinde çalışılan ve çok farklı şekillerde tanımlanan, fakat özünde denge noktası anlamına gelen, tıpkı adalet gibi çok geniş kapsamlı bir kavramdır. Ünlü filozoflardan Aristoteles eşitliği, bireyin yaşamında sahip olduğu avantajlarının ve dezavantajlarının tam orta noktası olarak tanımlar (Topakkaya, 2008, s. 33). Bu, üzerinde durulması gereken ve olabildiğince genişletilmeye müsait bir tanımdır. Bir insan sahip olduğu avantaj ve dezavantajları diğer bireyleriyle kıyaslamak eğilimindedir. İşte eşitlik kavramı da bu mukayesenin yapıldığı durumda ortaya çıkar. Yoksa bireyi sahip oldukları ile salt tek başına ele alarak incelersek eşitlikten bahsedebileceğimiz, kıyaslayabileceğimiz bir durum söz konusu olamaz.

Eskiden insanlar toplumu ayrı sınıflardan oluşan bir yapı olarak görüyorlardı (Schmidtz, 2010, s. 150). Bu yapı içerisinde imtiyaz sahibi olan ve olmayan sınıflar vardı. Bu sınıfların mensupları için kanun önünde eşitlik söz konusu değildi. Ancak günümüzde durum farklıdır. Bir toplum olarak eşitlik adına önemli bir mesafe kat ettik(Schmidtz, 2010, s. 150). Bugün eşitliği genel olarak, sosyal hayatta bireyler arasındaki her türlü farklılıkları bir kenara bırakarak, hak ve imkânlar bakımından eşit şekilde muameleye tabi tutmak şeklinde tanımlayabiliriz. Ancak eşitliği doğrudan doğruya ilişkili olduğu hukuk ve siyaset disiplini penceresinden de tanımlamak gerekmektedir.

Hukuki anlamda eşitlik, kanun önünde eşitlik anlamına gelmektedir. 1982 Anayasası'nın 10. maddesinin 1. cümlesinde “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir” ifadesi yer almaktadır. Bu ibare açık bir şekilde toplumda yaşayan her kesin kanunların uygulanması bakımından eşit olduğunu vurgulamaktadır. Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki burada eşitliği sağlamakla yükümlü olan müessese devlettir. Bu şekilde bir eşitliğin sağlanması aynı zamanda siyasi eşitlik anlamına da gelir ki, insanların kanun önünde eşit olmaları siyasi hakları kullanma ya da bu haklardan yararlanma noktasında siyasi eşitliği sağlar.

Siyasi eşitlik, toplumdaki somut eşitsizliklerin üzerini örtmek, onları gizlemek anlamına değil, tam tersine potansiyel çatışmaları eşitlik ilkesi çerçevesinde göğüslemek anlamına gelir (Özkazanç, 2009, s. 251). Siyasi

eşitliğin sağlanmasıyla bireyler daha fazla sorgulayıcı duruma gelirler. Bu ise eşitsizliklerin ortaya çıkması ve telafi edilebilmesi fırsatını sunmaktadır.

Konuyu mütekabiliyet açısından irdeleyecek olursak, devlet bu kuralın hayata geçirilmesinden sorumluyken, vatandaş da devlete karşı olan sorumluluklarını yerine getirerek veya uyması gereken normlara uyarak süreci tamamlamaktadırlar. Karşılıklı ilişkilerde eşitlik ilkesinin gözetilmesi ile ilişkiler süreklilik kazanmaktadır. Eşitlik bağımsız kurumların adalet talebi olarak ortaya çıkar (Wollner, 2010, s. 297). Ancak eşitliğin bir kenara bırakılması, tarafların işin gerekleri dışında bir takım farklılıkları sebebiyle dışlanması ya da eşit muameleye tabi tutulmaması bir takım ciddi problemleri de beraberinde getirecektir. Çünkü mütekabiliyet temelli bir eşitlik olgusunda taraflar arasındaki dengenin bozulmaması gerekir.

2.3. Mütekabiliyet ve Empati

Empati, en genel tanımıyla kendimizi karşıdakinin yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışmaktır. Kalisch ise empatiyi, bir insanın yaşantısına girmek suretiyle onun duygu ve düşüncelerinin anlayabilme yeteneği (Kalisch, 1973, s. 1548) olarak tanımlarken; Spiro ise empatiyi, duygu ve düşüncelerin yansıtılmasını sağlayan büyü bir güç (Spiro, 1992, s. 843) şeklinde tanımlamıştır. Daha geniş bir şekilde empatiyi, karşılıklı ilişkilerde taraflardan birinin diğerinin duygu ve düşüncelerini anlamasının yanı sıra bu duygu ve düşüncelerin profesyonel bir şekilde yansıtılması çabası olarak tanımlayabiliriz (Tuncay ve İl, 2009, s. 42). Öyle ki empati süreci ile karşı tarafın bazen ifade edemediklerini dahi algılamamız mümkündür. Bu algılamamızın sonucunda karşılıklı ilişkilerde taraflara düşen edimler doğru tespit edilmekte ya da karşı tarafın ihtiyaçları daha doğru bir şekilde tahmin edilerek en uygun davranış modeli ortaya konabilmektedir. Bu durumun taraflara katkısı büyüktür.

Kişilerin empati becerilerinin artması onlara sosyal ilişkilerinin sağlamlaşması adına bir takım katkılar sağlamaktadır (Dökmen, 1987, s. 183). Mütekabiliyet ilişkisi içerisinde taraflardan birinin empati kurmadaki becerisi karşılıklı ilişkilerin düzenlenmesi ve istikrarlı yürümesi açısından son derece önemlidir. Bu noktada, empati kurmak suretiyle karşıdakinin duygu ve düşüncelerini anlamının onu haklı bulmak anlamına gelmediğini ifade etmek gerekir (Doğan ve Demiral, 2007, s. 217). Karşılıklı ilişkilerde, karşı tarafın duygu ve düşüncelerini doğru anlamış olsak da bazen onların bu düşüncelerine katılmayabiliriz. Farklı şekilde düşünmemiz doğaldır. Empatinin önemi karşıdakinin fikirlerine katılma durumundan tamamen ayrı olarak, onun duygu ve düşüncelerini algılayarak bunu ona yansıtmanız ve doğru bir şekilde karşılık vermemizden ibarettir.

2.4. Mütekabiliyet ve Altruizm

Altruizm, en genel tanımıyla bencillik yapmamak anlamına gelir. Tanımı biraz daha açarak, yukarıdaki cümleye fedakârlık yapmak, başkaları için çabalamak kavramlarını da ekleyebiliriz. Altruizmi, bir insanın herhangi bir ödül ya da karşılık beklemezsizin diğer insanlara yarar getirecek davranışlardır şeklinde de tanımlayabiliriz (Mateer & Willover, 1994, s. 29). Altruistik davranışı ise bir canlının, kendisiyle çok yakın bir ilişkisi olmasa bile, başka bir canlının yararına olacak şekilde davranmasıdır (Trivers, 1971, s. 35) şeklinde tanımlayabiliriz. Hatta bu davranış modelinde, iyilik yapan taraf söz konusu davranışı, zarar görme ihtimalinin olduğunun bilerek dahi gerçekleştirebilmektedir.

Bilindiği üzere bazı insanlar karşılıklı ilişkilerde yalnızca sorumluluklarını yerine getirirken, bazı insanlar sorumluluklarını ifa etmenin ötesinde bir takım fedakârlıklarda da bulunurlar. Altruist diye isimlendirilen bu insanlar, diğer insanların daha iyi şeylere sahip olabilmesi için fedakârlıktan kaçınmazlar (Fehr & Schmidt, 2006, s. 620). Karşılıklı ilişkilerde fedakârlık yoğunluklu bir çaba içindedirler. Altruist insanların bu şekildeki tercihleri, onların bedelini kendilerinin ödemeye razı olmaları neticesinde başkalarının faydalarını arttırma şeklindeki eylemleri ile şekillenir (Cox, 2007, s. 5). Altruizmin söz konusu olduğu ilişkilerde pozitif mütekabiliyet kavramı ortaya çıkar.

Pozitif mütekabiliyet, bir insanın maliyetlerine kendisinin katlanarak, diğer tarafın faydasına olabilecek cömertçe davranışları gerçekleştirebilecek bir motivasyon yaratmaktır (Cox, 2007, s. 5). Görüldüğü gibi pozitif mütekabiliyet ile altruizm tanım ve içerik itibarıyla bir birlerine çok benzemektedirler. Ancak altruizmin söz konusu olduğu mütekabiliyet ilişkilerinde bu ilişkilerin sürekli olabilmesi için tarafların karşılıklı olarak fedakârlıktan kaçınmamaları gerekmektedir.

3. SONUÇ

Sosyal sermaye insanlığın sahip olduğu en önemli değerlerden biridir. Bu değer farkında olup, faydalandığı sürece toplum da her açıdan gelişecektir. Yukarıda da anlatıldığı gibi sosyal sermayenin kaynakları aileden başlayarak devlet düzeyine kadar büyüyen önemli unsurlardır. Sosyal sermayenin kaynaklarının doğru bir şekilde yönlendirilmesi ile ortaya çıkacak sosyal sermayenin niteliği de pozitif yönde ilerleyecektir.

Sosyal sermaye kısaca “ilişkiler ağı” olarak tanımlanabilir. Bu ilişkiler ağı içerisinde aile, akrabalar, eğitim müesseseleri, sivil toplum örgütleri, özel ya da kamuya ait işyerleri sayılabilir. Çok geniş olan bu ilişkiler ağı içerisinde bireysel ilişkilerin temelini oluşturan bir takım değerler göz önüne alınarak tesis edilen ilişkiler daha istikrarlı ve uzun süreli devam edecektir.

İlişkilerin temelinde dikkat edilmesi gereken adalet, eşitlik, empati ve fedakârlık gibi evrensel değerler sosyal ağlardaki ilişkiler bütününe destekleyici bir rol oynar. Bu değerler önemsenmek suretiyle gerçekleştirilen ast-üst ilişkileri, aynı düzeydekilerin ilişkileri ve hatta vatandaş-memur gibi aynı hiyerarşik yapının içinde olmayan ancak karşılıklı ilişki içerisinde olan bireylerin ilişkileri için bile son derece önem arz etmektedir.

Söz konusu ilişkiler kapsamında ortaya çıkan olgu olan mütekabiliyetlik, aslında gösterilen bir muameleye aynı düzeyde karşılık vermek şeklinde gerçekleşir. Mütekabiliyetlik olgusu kapsamında karşılıklı ilişkileri tesis etmekle ilişkilerin düzeyi yükselecektir. Yapılan bir iyiliğe karşılık benzer bir iyilikle mukabelede bulunmak, tarafların karşılıklı memnuniyetlerini arttıracaktır. Tarafların ilişkilerinde bir birlerinden memnun olmaları, öncelikle bu ilişkileri sürdürme isteğinin devam ettirilmesi şeklinde kendini gösterecektir. Birbirlerinden memnun olan taraflar, mütekabiliyetlik ilişkisi içerisinde buldukları sürece taraflar hiçbir zaman sömürüldüklerini ya da yaptıklarına karşı tarafın önem vermediği duygusuna kapılmayacaktır. İlişkinin sürdürülebilirliği açısından doğru noktada olduklarını düşüneceklerdir.

Mütekabiliyetlik Bu şekilde kaliteli bir ilişkisinin tesis edilmesi sosyal ağların daha etkin bir hale gelmesi anlamına gelmektedir. Sosyal ağların verimliliğinin artması ise ilgili sosyal çevre için son derece önemlidir. Böylelikle toplum, iletişim kanallarını her zaman açık tutabilmek suretiyle sahip olduğu sosyal sermayeden maksimum düzeyde fayda elde edebilecektir.

KAYNAKLAR

- Aydemir, A. ve Tecim, E. (2012). Türk Toplumunda Aile ve Dinin Sosyal Sermaye Potansiyeli. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28 (1), 45, 46.
- Becker, L. (2005). Reciprocity, Justice and Disability. *The University of Chicago Press*, 9 (39), 18.
- Cox, J. Trust. (2007). Fear, Reciprocity and Altruism: Theory and Experiment. *Andrew Young School of Policy Studies Research Paper Series*, 7 (16), 5.
- Doğan, S. ve Demiral, Ö. (2007). Kurumların Başarısında Duygusal Zekanın Rolü ve Önemi. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 217.
- Dökmen, Ü. (1987), Empati Kurma Becerisi ile Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 20 (1), 183
- Falk A., & Fischbacher U. (2000). A Theory of Reciprocity. *Institute for Empirical Researches in Economics*, 6 (1).

- Fehr, E., & Schmidt, K. (2006). The Economics of Fairness, Reciprocity and Altruism – Experimental Evidence and New Theories. In *Handbook of the Economics of Giving, Altruism and Reciprocity*. (1st. Edition) (pp. 616-691). North Holland, Serge-Christophe Kolm and Jean Mercier Ythier
- Gordon, J. (2006). Justice or Equality. *Zeitschrift für Wirtschafts-und Unternehmensethik*, 7 (2), 183-201.
- Kalisch, B. (1973). What is Empathy? *The American Journal of Nursing*, 73 (9), 1548.
- Karagül, M. ve Masca, M. (2005). Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (1), 37.
- Keysar, B., Converse, B., Wang, J., & Epley, N. (2008). Reciprocity Is Not Give and Take: Asymmetric Reciprocity to Positive and Negative Acts. *Association for Psychological Science*, 19 (12), 1280.
- Özkazanç, A. (2009). Toplumsal Vatandaşlık ve Neo-Liberalizm Sorunu. *Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi*, 64 (1), 251.
- Rachels, J. (1997). *Can Ethics Provide Answers?* Maryland: Rowman and Littlefield.
- Sabine, G. (1956). Justice and Equality. *Journal of Chicago Press*, 67 (1), 1-11.
- Sampson, E. (1975). On Justice As Equality. *Journal of Social Issues*. 31 (3), 45-61.
- Schmidtz, D. (2005). What We Deserve and How We Reciprocate ? *The Journal of Ethics*, 9 (1), 452.
- Schmidtz, D. (2010). *Adaletin Unsurları* (1. Baskı). (H. Özler, Çev.). Ankara: Liberte Yayınları.
- Spiro, H. (1992). What Is Empathy and Can It Be Taught? *Annals of Internal Medicine*, 116 (10), 843.
- Topakkaya, A. (2008). Adalet Kavramı Bağlamında Aristoteles-Platon Karşılaştırması. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1), 28, 33.
- Triver, R. (1971). The Evolution of Reciprocal Altruism. *Chicago Journals*, 46 (1), 35.
- Tuncay, T. ve İl, S. (2009). Sosyal Hizmet Uygulamasında Empatiyi Yeniden Düşünmek. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (2), 42.
- Weber, C., & Göbel, M. (2006). Economic Exchange Reciprocity or Social Obligation Reciprocity? Exchange Modalities of Interorganizational Relations in Germany. *Venture Capital*, 8 (4), 324.
- Wollner G. (2010). Framing, Reciprocity and the Grounds of Egalitarian Justice. *Res Publica*. 16 (1), 297
- Yarç, S. (2011). Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6 (1), 126, 127,128
- Yücel, M. (1969). Adalet Kavramı. *Ankara Barosu Dergisi*, 5 (1), 835.